

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Minerva, sive de causis latinae linguae commentarius

**Sánchez, Francisco
Schoppe, Caspar
Perizonius, Jacobus
Franequera, 1687**

Cap. X. - De nominibus diminutis

[urn:nbn:de:bsz:31-109138](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109138)

imbecillus, effrenis, exanimis, acclivis, insomnis, gracilus, bijugus, quadrijugus: violens, violentus: opulens, opulentus: & multa in er, ut hic Ofober, hic & hæc Octobris, & hoc Octobre. Sic acer, alacer, celer, celebrer, campester, equester, pedester, paluster, saluber, silvester, volucer September, &c.

C A P. X.

De nominibus diminutis.

OMnia nominis accidentia erant jam explicata, nisi alia declinationum genera restarent, quæ alio nomine derivata vocantur; quarum plura sunt genera: Sed nos ea tantum persequimur, quæ à grammaticis ignorantur; ea sunt diminuta, possessiva, comparata, superlata. Nunc de diminutis, & comparatorum derivatione; reliqua in constructione prosequemur. *Diminutio*, inquit Fabius, *genus tantum detegit*: quasi dicat; Quoties dubitaveris de genere, (nam declinationem non ostendunt diminuta) recurras licet ad diminuta: nam *fianis* masculinum esse, *funiculus* ostendit. Cum hæc regula verissima sit, nugis tamen armatus Laurentius Valla, illam evertere conatur: adducit enim multa diminuta, quæ ab origine videantur in genere discordare. Illum ego suis exemplis jugulabo, & omnia insuper diminuta sui primigenii significationem conservare ostendam. *Pes, dis*, pro vestigio, & pro capitis vermiculo capitur; ab utroque significato fit *pediculus*; nam *pedunculus*, & *petiolus* barbara sunt. *Pedis* in recto declinat Nonius. A *Cuccus* fit *cucculus*, à

Lib. 1.
cap. 6.

Lib. 1.
cap. 5.

De Partibus Orationis. 47

Cicera, cicercula, non à *Cicer*, ut ille somniat. Ab *avis*, pro ipsa cartilagine, teste Cicerone, & Cæsare, auricula. * *Acicula* in usu non est, quam ille ab acu deducit. A *terebro*, terebellum; ut à terebria, terebella. Sæpe tamen auctores formare solent diminuta per quandam similitudinem, ut *avunculus*, quasi parvus avus, auctore Festo, & Paulo Jurisconsulto; ita *monedula* pro monili picturato, & *musculus* pro parte corporis, quæ etiam *piscis* dicitur. Hispanè *Murexillo*, quasi parvus mus; inde *Morcillo*. *Geniculum* pro nodo in herbis, *fugulum* pro osse in pectore in modum jugi. *Cuniculus* quasi parvus cuneus, quia terram perforat. * *Ranunculus* non est parva rana, sed

* *Acicula in usu est*] Memorat tamen illud, tanquam si in usu esset, Priscianus. Et sane *ἀκίλος* deducitur ab *acu*, non repugnantè nec forma, nec genere, nec significatione. At de *aculo* quid dicemus, quod æque *ἀλεξία* derivari jubet per diminutionem, non per denominationem, ut vult Vossius, ab *acu*, ut *oculeus* ab *equo*. Nempe colligendum hinc etiam *acu* inter exempla variatæ declinationis, de quibus sup. cap. referendum, & dixisse veteres *hic acu*, *i*, & *hac acu*, *u*.

† *Ranunculus non est parva rana*] Immo vero est. Cic. Famil. VII. 8. *Ustris honoris mei causa vim maximam ranuncularum se commosse constabat.* Festus in *Cyprio*: *Paludum demonstrat, in qua nascuntur pisces similes ranunculis.* Considerandum itaque cum Vossio, recedere & hoc & nonnulla alia diminutiva à genere sui primitivi. Sicuti etiam facit *tabernaculum*, à *taberna* quippe descendens, & parvam tabernam, ut erant castrensès respectu urbanarum, significans. Sic *senaculum* à *senatu* quasi *senaculum*, & forte *spectaculum* à *spectatu* eodem modo. Alia vide apud Voss. de Anal. II. 29. sed tamen quia in *ranunculus* repugnat huic diminutioni etiam forma, dicendum & heic forsàn *rana* appellata à veteribus etiam *ranones*, quam certe formam primitivi requirere videtur *ranunculus*. Similiter *anguilla*, quo minus ab *anguis* formetur nihil obstat, nec

fig.

sed quod Hispanè dicimus *ranaquajo*; nam à rana, ranula fit: neque *anguilla*, ab *anguis*, sed *anguiculus*. Nec etiam accedo Sospitro Charifio, * qui à glande deducit *glandulam*, & à pane *pastillum*, & piltrillam à *pisirino*; nam *pisirina* fit à *pisirilla*. „ [Terent. Adel. A. 4. „ Scen. 2. *Apud ipsum lacum est pisirilla. Ubi „ Donat. Veteres absolute dicebant Pisirinam, ut „ Sutrinam, Medicinam, ad Tabernam refer-* „ ren-

significatio, non magis, quam in *Carulus*, quod ab uno animali per diminutionem formatum, pluribus tamen tribuitur: nec genus, siquidem etiam feminine usurpatur *anguis*. Nihil ergo, nisi iterum *ἀναλογία* formationis, & propterea Priscianus denominativis illud, non diminutivis adscripsit; quod & Varro fecisse videtur, dum appellatam tradit, quod *anguis* *sternis* sit. Caninius à Græcè *ἐγγυλλος* deducit, referente, sed nihil affirmante Vossio. Ego vero nullus dubito *τὸ ἀγγύλλα* esse originis Latinae ab *anguis*, sed non proxime. Scilicet, ut ab *ovibus* & *suinis* dicitur *ovilla* & *suilla* per diminutionem pro *ovina* & *suina* caro: sic ab *anguibus* est *angvineus* & *angivus*, a, um, & hinc jam eadem ratione *anguilla* in genere femio, scil. bestiola. Plane sicuti statim *pisirilla* recte deducitur à *pisirina*. Hoc enim profus voluit Sanctius, non ut *pisirilla* fieret à *pisirilla*, quemadmodum perperam editur. Est autem & hoc Adjectivæ naturæ, & intelligitur *taberna*; ut ex Donati verbis patet.

* *Qui à glande &c.* Quare à glande formari nolit *glandulam*, nulla profecto causa est, nisi forte quod recessit aliquantum à *glandis* prima significacione. Atqui & *glandem* recepisse illam *glandulae*, non modo ex diminuto hoc patet, sed & ex denominativo *glandium*. Et quidni olim significaverit res in carne suilla similes aliqua ex parte glandibus, cum & in re militari globulos iisdem similes denoret. Sall. Jug. 57. *Pars omnino glande, aut lapidibus onguar.* Liv. XXXVIII. 29. *ne fessâ hibernâ voluteur in ictu glaur.* Paulo antè hanc glandem vocaverat *saxa globosa*. *Pastillus* vero etiam Festus, ut diminutivum, à pane deducit, & interpretatur esse *frummi panis parvi*. Et assentiri videtur Vossius. Sed profecto & hoc est adjectivi generis formatum à *pastinus*, h. e. pascendo aptus, unde dicitur & *pastillus* & *pastillam*. In priore intelligitur panis vel globus, in posteriore libum. De *pisirilla* jam egimus in superiori animadversione,

ventes; nam Pistrino Pistrilla non convenit. Et simulata diminutiva diversa sunt à genere nominum, primæ positionis, ut Rana ranunculus, Scutum scutella, Canis canicula. Hæc Donatus; qui simulata, non vera Diminutiva vocat, quæ à primitivorum genere differunt.] Valgo habentur diminuta *paxillus, taxillus, axilla*; sed magno cum errore, teste Cicerone; nam *paxillus*, integrum est, *palus* confcisissum. * Sic *talus* à *taxillo*, & *ala*, ab *axil-*

Perfecta Orat.

D

* Sic *talus* à *taxilla*] Sicuti *palus* contracte dicitur pro *paxillus*, & hoc est à *pago*, ut dicebant antiquissimi pro *pango*, non à Græco *πασσαλος*, ut vult Vossius in *Mala*: sic *talus* ex *taxillus* contractum est, & hoc à *tago*, pro quo posteriores *tango* dixerunt. Similiter *ala* ab *axilla*, hoc autem ab *ago*, unde *axit*, quod pro egerit antiquos dixisse tradit Festus in *Axioli*. Ex quo patet etiam *axilla* vocabulum perperam à Vossio deduci vel ex Græco, vel ex Hebræo sermone. Nam alii agunt corpus suum volucres, & eadem analogia habemus à *veho vexti, vexillum*, & denique *velum*, immo & ut ego quidem arbitror, à *figo*, *fixi, fixillum*. contracte *filum*, quippe quo conferitur & configitur vestimentum: unde *exfilatum* Festo est idem quod *exsertum*. Et similiter à *figo, fixi*, habemus etiam *fibula* & *fixula*, quod olim pro *fibula* fuit usurparum teste Festo. Quidni ergo & *fixulam*, unde proxime *fixillum*, & ita dein *filum*? Indubiam hanc puto *filu* originem, sed quam non animadvertenter Veteres recentioresque, quorum illi ab *hilum* vel *vilus*, hi à Gr. *πίδα* h. e. *deno* derivaverunt. Et similiter erraverunt iidem, mea quidem sententia, dum *paulus* vel à *παύρον*, vel à *Παύλον*, vel à *parum*, vel à *parvus* deduxerunt, & inde porro *paxillus*: cum hoc fuerit antiquius, & proinde Plauto frequentatum, originemque dederit *quæ paulus*, eadem eum superioribus ratione, sicuti eam acceperat à *paucus*. Denique eodem modo putem etiam prænomen *Aulus* dictum brevius pro *Auxillus*, bene ominata significatione ab *augeo, auxi*; certe *aula*, pro quo posteriores maluerunt *alla*, venit ab *axilla*. Hoc enim antiquis in usu fuisse ex Festo, & Glossis Pythoei patet, sed male tanquam diminutum *ex alla* explicatur, quum haud dubie sit ab *augendo*, quod *ci-*

bo,

axilla, velum à vexillo; Nomina quæ à verbis ducuntur, diminuta dici non debent, ut *speculaculum*, *umbraculum*. Sic *novacula*, à novando: * *macula* à maculando: † *baculum* &

ba-

bo, & ita satietate angeat homines. Adde his omnibus tandem mala, quod ex maxilla recte formavit Jul. C. Scaliger, & tela, quod pro vexilla, & hoc à *texo* dicitur nullus dubitem. Immo & à *quasillus*, *quasillum*, *qualis*, *qualum*; & ita pene censam etiam à *puffillus* descendere *pullus*, vel ut olim, quando formata sunt vocabula, & quando non geminarunt literas, dixere *pulus*, quod præcipue usurpatur de pufillis equuleis, aviculis & stolonibus arborum. Hæc porro omnia revera diminuta sunt.

* *Macula* à *maculando*] Immo vero *maculare* dictum à *macula*, quod videri forsitan posset Hebraicæ originis. Nam ea in lingua *מע* significat peccavit. Solet autem *מ* in C. transire, sic à *קורב* *Corvus*, à *קור* *Corsum*. Est autem *macula* labe & vitium quacunque in re, etiam animo. Hinc Terent. Adelph. avaritiam primo *vitium* commune senum, dein *maculam* vocat. Sed tamen, ut dicam, quod sentio, vix dubito descendere hanc vocem potius à Gr. *μαίω*, pro quo vetustissimi dixerunt *μαίω*, sicuti *βίω* pro *βίω*, *φάω* pro *φάω*, *χάω* pro *χάω* &c. Significat autem illud *maculo*, idque omni modo, veluti quando quid colore inficitur, sordibus conspurcatur, vitiis & flagitiis contaminatur. Inde vero, elisa littera I, habemus *macula*, eadem prorsus ratione, qua mox à *βίω* seu *βίω* *baculus*, à *φάω* seu *φάω* *facula* deducimus.

† *Baculus* & *baculum* à *batuendo*] Si Latina esset hujus vocabuli origo, ejus, credo equidem, major fuisset habitatio ratio in profodia, & proinde, quia *baculus* isto modo quasi *baticulus* contracte diceretur, primam haberet productam. Quapropter quam secus se habeat, putem potius peregrinæ esse originis, derivatumque à *βάω*, *gradior*, *incedo*, unde & *βάω*, quod *sepsionem* significat, quo in *incedendo* utimur & adjuvamus, h. e. *baculum*; & eadem ratione hinc porro est *vacillo*, dictum ita, quasi *incedo* enim *baculo*, *baculo* utor, *nitor*, & *juvor*, ut solent, qui per se minus firmo gressu *incedunt*. Similiter vero à *φάω* *facula* non quidem proximam, sed tamen primam originem ducit. Sic *potulum* ab antiquo *πότην* *bibo*: *Diluc-*

1070

baculum à batuendo, à quibus *bacillus*, & *bacillam*. Sic *curriculum*, *ambiculum*, *conventiculum*, *vehiculum*, *ridiculus*. Charisius, *curriculus*, à parvo curru deducit, *curriculum* autem à verbo pro spatio ad currendum, aut ipso currendi officio. Nomina in *aster* male vocat Valla diminuta per quandam similitudinem; mihi significant * incrementum, cum quadam irrisione; nam quod Hispani dicimus, Sordazo, Truhanazo, Pinazo, Calvazo, Latine dicitur, *Sordaster*, *parastraster*, *pinaster*, *revalvaster*. Neque obstat, quod Terentius dixit; *Parastraster parvulus*: nam alterum ætatis est, alterum officii. Fallitur item Valla, cum credit diminutis non posse addi diminutionem; Cicero enim dixit, *minutis interrogatiunculis*. Terent. † *pisciculos minutos*. Plinius, *officula parva*.

D 2 Cæl.

lum a *diluo*. Nam simplex *lno* certam originem dat, ut *luminis*, sic & *luci*, unde deinceps *luculentus* oritur. Immo vero hinc jam patet quoque vera etymologia vocis *stucule*, pro stellis hyadibus, quæ adeo quaesita, & adeo non reperta est à præcis & recentioribus. Neque enim, ut erravere ipsi, tum Cic. lib. 2. de Nat. D. tum ejus libertus Tiro Tullus apud Gell. XIII. 9. imperitiæ arguentes Latinos suos, a *stibus*, neque etiam ab *hyadibus* primo quasi *syades*, & dein *suoule*, ut Gellius, nec denique à *suoco*, ut Servius & alii, (V. Martin. in *Hyades*) formatum olim hocce vocabulum, sed ab illo ipso *uâ* quod est *pluv*, unde & *uâdis* Græcis, quia pluviam portendebant, aspiratione, quod sapissime sic (Vide Gell. d. 1.) mutata in S.

* *Incrementum cum quadam irrisione*] Immo potius imitamentum cum irrisione. Nam quem *parasitistrum* dicis, eum significas imitari quidem velle parasitos, sed tamen artis parasiticæ numeros non absolvere, nec haberi posse pro justo & perfecto parasito. Sic *surdaster* significat hominem non profertus aut cum incremento *surdum*, sed *surdo* quasi affinem & proximum.

† *Pisciculos minutos*] Adde Plaut. Capt. V. 3. *Quadrimum parvulum*. Curcul. IV. 2. *Puella parvula*. Pseud. II. 4. *libellus parvillulus*.

3. C. vil. Cæli, *naviculam parvam*. Valer Max. *Cum parvulus filiulis ludens*. Cicero de Natura Deorum: *Itaque cum pisciculi parvi in concham immataverint*.
 Lib. 5. Martial. *Nec minuscula parva, nec minora*.

CAP. XI.

De formatione comparativorum, & superlativorum.

Nomina substantiva non habent gradus comparationis.

Substantia, inquit Aristoteles, non recipit magis, & minus. Idem agens de Qualitate, Suscipiunt (inquit) qualia magis, & minus. Ex his verbis colligimus comparativa non posse trahi à nominibus substantivis: unde falluntur, qui hæc nomina, *senex*, *juvenis*, *adolescens*, *infans*, substantiva credunt, cum sint omnino adjectiva. Nec obstat, quod Plautus à *Pænus*, fecit *Pænior*: * non enim ibi substantiam, sed calliditatem voluit significare; quasi dicat, *callidior*: Pœni enim habiti sunt callidissimi, sic qui dixit, *Neronior*, à *Nerone*, crudelitatem significavit. Nec à verbis possunt cre-

* Non enim ibi substantiam &c.] Verum quidem habitos Pœnos pro callidissimis & fallacibus, unde *Tunica fides* proverbio notata: sed tamen *Pœnior* apud Plaut. *Pœn. V. 2. 31.* proxime & directe substantiam Pœni, calliditatem vero non nisi forte tacite & per ambages, significat, siquidem rogatus simpliciter, an sciret Panice, respondet, *nullus me est hodie Pænus Pænior*, h. e. qui magis habeat omnia requisita ad constituendum Pœnum, qui rectius appellari possit Pœnus, non tam propter calliditatem ingenii, quam peritiam linguæ. Præterea ex aliis etiam substantivis, aut substantivis sumptis formati aliquando Comparativi & Superlativi. Vide exempla apud Vossium de Anal. II. 22. Immo etiam ex ipsis superlativis, veluti *præcipuus*, *postremissimus*. Vide ibid. cap. 26. Quidni ergo & à *Pœnis*, Panicum hominem simpliciter de-
 notant?